

Основні проблеми та реальний стан акціонерних товариств України

У статті досліджено основні проблеми та реальний стан акціонерних товариств України. Автор статті окремо з'ясувала, які питання є проблемними у правовому регулюванні акціонерних товариств України сьогодні, а також які фактори гальмують розвиток акціонерної форми господарювання.

Ключові слова: акціонерне товариство, акціонер, правове регулювання, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

С.Г. Александрова
аспірант,
Університет економіки та права «КРОК»

Основные проблемы и реальное состояние акционерных обществ Украины

В статье исследованы основные проблемы и реальное состояние акционерных обществ Украины. Автор статьи отдельно выяснила, какие вопросы являются проблемными в правовом регулировании акционерных обществ Украины сегодня, а также какие факторы тормозят развитие акционерной формы хозяйствования.

Ключевые слова: акционерное общество, акционер, правовое регулирование, Национальная комиссия по ценным бумагам и фондовому рынку.

S. Aleksandrova
Postgraduate Student,
“KROK” University

The Main Problems and the Real State Corporations in Ukraine

This article explores the main problems and the real state of corporations in Ukraine. The author found separately what questions are caused problems in the legal regulation of joint stock companies in Ukraine today, and what factors impede the development of joint-stock form of management.

Keywords: corporation, shareholder, legal regulation, the National Commission on Securities and Stock Market.

Постановка проблеми

Потрібно розуміти, що акціонерні компанії є основною та вагомою ланкою фондового ринку України, який є важливою складовою частиною фінансової системи України. Їхня роль і значення для економіки України постійно підвищуються.

Працюючі та перспективні акціонерні товариства відіграють провідну роль на фінансовому та фондовому ринках держави, в зовнішньоекономічній діяльності та соціальній політиці. Акціонерна форма господарювання відіграє важливу роль у формуванні національного доходу, дер-

жавного бюджету та валового внутрішнього продукту країни.

В Україні зареєстровано майже 23 тис. акціонерних товариств, більшість з яких перебувають у досить скрутному фінансовому становищі та повністю бездіяльні. Оскільки приведення статусу акціонерних товариств у відповідність до норм закону потребує великих фінансових витрат, далеко не всі українські АТ мають змогу пройти таку процедуру. Дана стаття розкриває основні проблеми правового регулювання, з якими стикаються акціонерні товариства в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питанням правового регулювання та функціонування акціонерних товариств приділяють увагу чимало науковців та практиків, зокрема ця тема розглядається у працях І. Мігуса, О. Мороза, О. Попова, Д. Тавельєвої та інших. Але поза увагою залишилося по суті найголовніше питання – проблеми розвитку та перспективи акціонерних товариств в Україні, а також проблеми адаптації їхнього статусу до вимог законодавства.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Незважаючи на численні дослідження діяльності акціонерних товариств та ролі акціонерного капіталу в економіці України, значна кількість проблем залишаються не розкритими та дискусійними. До них слід віднести: сучасні та ключові проблеми правового регулювання та функціонування акціонерних товариств, насамперед тих, що не можуть привести свою діяльність до вимог чинного законодавства України; невизначеність порядку ліквідації або реорганізації проблемних акціонерних товариств; недоліки правового регулювання участі суб'єктів корпоративних прав та їхній вплив на діяльність акціонерного товариства. Тому автор статті звернула особливу увагу на основні фактори, які гальмують розвиток акціонерної форми господарювання.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження питання основних проблем та реального стану акціонерних товариств України.

Виклад основного матеріалу дослідження

Після проголошення Україною незалежності розпочався процес трансформації в усіх сферах життя країни, поступово став формуватися корпоративний сектор. На відміну від країн, у яких розвинена ринкова економіка, акціонерні товариства в Україні створювались не шляхом об'єднання індивідуальних капіталів акціонерів, а завдяки розподілу статутних фондів державних підприємств у процесі приватизації. Тому в Україні існує багато проблем, пов'язаних із розвитком акціонерної форми господарювання. Аналізуючи недоліки правового регулювання акціонерних товариств в Україні, варто окреслити основну проблему: застосування на практиці Закону України «Про акціонерні товариства» (далі Закон) та приведення у відповідність до нього діяльності акціонерного товариства – завдання не з легких [1, ст. 18].

Передумовою до такого висновку є те, що дуже багато акціонерних товариств отримали свою форму господарювання, так би мовити «у спадок» від часів приватизації. Тоді на усвідомлений вибір організаційно-правової форми господарювання не могло бути й мови. Тепер же, перебуваючи в умовах трансформації, посилення і ускладнення правового регулювання, перед багатьма акціонерними товариствами постала дилема: бути чи не бути акціонерній формі господарювання в умовах даного конкретного суб'єкта господарювання [9, с. 64].

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (далі Комісія, НКЦПФР) у зв'язку з набранням чинності зазначеного Закону у роз'ясненні «Про порядок застосування окремих положень розділу XVII» вимагає привести діяльність акціонерного товариства у відповідність із Законом, для чого необхідно:

- внести зміни до статуту акціонерного товариства, які передбачають зміну найме-

нування АТ з відкритого і закритого АТ на публічне, або з відкритого або закритого АТ на приватне за умови, що кількісний склад акціонерів на той момент не перевищує 100 осіб, а також виконати всі інші вимоги Закону;

- привести внутрішні документи у відповідність до вимог Закону та статуту товариства.

Таким чином, для того, щоб повністю відповідати вимогам Закону, до 30.04.2011 акціонерні товариства повинні були визначитися з вибором організаційно-правової форми (стати публічним, приватним або іншим видом господарського товариства), затвердити своє найменування, затвердити статут товариства в новій редакції, передбачивши в ньому систему корпоративного управління, що відповідає обраній організаційній формі господарювання, сформувати нові органи управління, почати виконувати вимоги Закону, що пред'являються до відповідної форми господарювання [2, ст. 23].

Отже, якщо акціонерним товариством не буде проведено даних змін, це стане порушенням Закону про АТ. Як показує практика, в такій ситуації НКЦПФР, коли буде виявлено порушення, виносить припис про усунення даного порушення та приведення статусу АТ у відповідність із Законом протягом шести місяців. У разі несвочасного виконання або невиконання зовсім припису Комісія може застосовувати до товариства санкції у розмірі 1000–5000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а також винести новий припис. У разі повторного, протягом року, несвочасного виконання або невиконання припису, штраф може скласти 5000–10000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Також НКЦПФР може зупинити обіг та розміщення (продаж) цінних паперів акціонерного товариства, навіть до одного року. Більше того, якщо акціонерні товариства і надалі порушуватимуть законодавство і не виконуватимуть припис, до них і до їхніх керівників можливе застосування фінансових санкцій. У такій ситуації єдиним виходом для акціонерного товариства є скликання зборів акціонерів

для вирішення питання щодо подальшого існування товариства [5, с. 121].

Окрім того, всі ці дані та показники вказують на той факт, що для великої кількості АТ, які не відповідають вимогам Закону та не подають звітність до Комісії, така форма господарювання є обтяжливою та незручною. Тож акціонерні товариства повинні нести значні втрати для проведення щорічних загальних зборів акціонерів, забезпечення корпоративної діяльності, дотримуватись розкриття інформації, проведення незалежного аудиту, укласти договори з депозитарною установою та зберігачем цінних паперів, і все це є досить затратною фінансовою частиною для акціонерного товариства [4, ст. 81].

Проблема полягає в тому, що багато акціонерних товариств в Україні залишаються не потрібними та не працюючими. Фактично вони мають активи (адміністративні будівлі, ангари, склади, виробничі бази, транспорт, обладнання тощо), мають земельні ділянки, на які, як правило, видані державні акти на право постійного користування землею (такі акти видавалися державним підприємствам до акціонування, сьогодні вони фактично втратили силу, але якщо АТ добровільно від такого права не відмовилося, то довести це можливо тільки через суд), а що найголовніше, вони мають величезну кількість акціонерів, зазвичай дрібних, які не можуть дати ради товариству. Причин досить багато, але з основних це:

- господарська діяльність АТ є не затребувана, тобто не актуальна та не рентабельна, що не привертає уваги потенційних інвесторів та мажоритарних акціонерів для викупу контрольного пакету акцій;

- специфіка підприємства налаштована під певну діяльність та потребує значних витрат для переобладнання;

- негативну роль можуть відігравати місцезнаходження АТ, його інфраструктура, розвиненість регіону, кліматичні умови тощо;

- деякі АТ не мають частини установчих документів та тих, що підтверджують право власності на майно товариства тощо [7, с. 152].

Також акціонерні товариства стикаються з такою проблемою, як «пасивні акціонери», це можуть бути не тільки померлі або люди, котрі виїхали з країни, чи ті, хто не знає про свою спадщину у вигляді корпоративних прав, а й ті, хто навмисно не хоче брати участі в управлінні акціонерним товариством, тобто акціонери, які не з'являються на загальні збори акціонерів, не повідомляють про зміну місця проживання. Як наслідок, виникають умови, коли неможливо належним чином повідомити акціонерів про збори, через що часом неможливо прийняти відповідні рішення, оскільки відсутній кворум [6, ст. 47].

У зв'язку з цим АТ несуть чималі витрати на оплату послуг депозитарних установ за обслуговування рахунків, здійснення розсилки повідомлень таким акціонерам. Зазначені акціонери, своєю чергою, обмежені законодавством у реалізації своїх прав за такими цінними паперами. Тому, згідно із Законом України «Про депозитарну систему України», акціонери товариства зобов'язані звернутися до обраної зборами товариства депозитарної установи і укласти з нею договір про обслуговування свого рахунку в цінних паперах від власного імені. У випадку, якщо акціонер товариства самостійно не уклав договір або не здійснив переклад прав на цінні папери, його акції не будуть враховуватися при визначенні кворуму і при голосуванні на загальних зборах товариства [3, ст. 121].

Про проблеми АТ, у складі акціонерів якого є так звані відсутні акціонери або просто «мертві душі», написано чимало коментарів і статей. Законодавець поки не представив АТ якихось виразних способів вирішення даної проблеми.

При розгляді означеної проблеми постає питання: що негативного несуть АТ «мертві душі»?

Проблема актуалізується найчастіше у двох випадках:

1) Великий пакет акцій знаходиться у власності «мертвих душ». У результаті, прийняття найбільш істотних рішень або неможливе (коли на «мертві душі» припадає понад 40% акцій, через що відсутній

кворум на загальних зборах акціонерів), або істотно ускладнене (коли на «мертві душі» припадає 35-40% акцій, через що неможливо внести зміни до статуту, прийняти рішення про ліквідацію або реорганізацію);

2) Адміністративні витрати на повідомлення та іншу переписку з «мертвими душами» перевищують допустиму для товариства межу в конкретній економічній ситуації [10, с. 325].

На кінець 2014 р. у річному звіті Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку було зареєстровано 4 700 000 рахунків власників цінних паперів. Ще в 2012 р. їх було на 4 006 000 більше. А за останні п'ять років кількість рахунків скоротилася більш ніж у двічі – на 7,9 млн. Це власне ті акціонери, які не з'явилися в депозитарну установу і не особливо уявляють собі, що таке акції, навіщо вони потрібні і що з ними робити. Можливо, вони не бачать сенсу що-небудь робити через мізерну вартість пакета належних їм цінних паперів і необхідність оплачувати послуги з їх зберігання.

Тобто акціонери, які не реалізують свої права та обов'язки як власники цінних паперів, спричиняють не тільки дискомфорт акціонерному товариству, а й створюють умови, за яких АТ порушує законодавство. Наявність «пасивних акціонерів» може суттєво заважати ефективній діяльності акціонерного товариства [11, с. 215].

Висновки

Безсумнівно, акціонерні товариства відіграють важливу роль у загальній системі організації та структуруванні бізнесу. Однак лише незначна кількість акціонерних товариств використовується за прямим призначенням – для залучення фінансування від приватних інвесторів. Частина компаній, які перейшли в приватні руки, створювалася в процесі приватизації. Нинішній власник консолідував контрольний пакет, але не має контакту з колишніми співробітниками підприємства, що стали акціонерами (люди переїжджали, помирали тощо). В результаті, власник не

може реорганізувати компанію в товариство з обмеженою відповідальністю, яка була б йому зручна, або хоча б зменшити кількість акціонерів, щоб АТ стало приватним. Чимало власників АТ не міняють організаційно-правової форми тому, що не готові заново отримувати ліцензії і дозволи, необхідні для роботи, переоформляти землю, нерухомість, інші активи.

Сучасне правове регулювання акціонерних товариств та їх корпоративних відносин вирізняється суперечливістю і відсутністю системного підходу. Значною мірою це пов'язане з тим, що акціонерні товариства сьогодні стикаються з проблемою, яка полягає в необхідності визначати подальший правовий статус акцій, що належать так званим «пасивним акціонерам». Така ситуація часом становить стійку нерозв'язну проблему – тривалий час акції померлих осіб фактично залишаються без власника, це ускладнює вирішення багатьох питань, пов'язаних із діяльністю та функціонуванням АТ, а саме: набранням кворуму на зборах акціонерів, немож-

ливістю проведення загальних зборів через велику кількість померлих акціонерів, прийняттям особливо важливих рішень, проведенням будь-яких операцій та дій з акціями, зменшенням або збільшенням уставного фонду товариства, реорганізацією або ліквідацією АТ тощо.

Окрім того, для чималої кількості АТ, що не відповідають вимогам Закону та не подають звітність до Комісії, така форма господарювання є обтяжливою та незручною. Так, акціонерні товариства повинні нести значні втрати для проведення щорічних загальних зборів акціонерів, забезпечення корпоративної діяльності, дотримання вимог щодо розкриття інформації, проведення незалежного аудиту, укладення договорів з депозитарною установою та зберігачем цінних паперів тощо. Все це є досить затратним для акціонерного товариства.

Очевидно, що законодавство, яке регулює діяльність акціонерних товариств, потребує усунення протиріч з урахуванням проблем, що виникають при правозастосуванні.

Література

1. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50 - 51. – Ст. 384.
2. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 31. – Ст. 268.
3. Закон України «Про депозитарну систему України» від 06.07.2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 39. – Ст. 517.
4. Близнюк О.П. Сучасні тенденції розвитку акціонерних товариств в Україні: Навч.метод. посіб. для самост. вивч. Дисц. / О.П. Близнюк // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2013. – 342 с.
5. Вінник О.М. Науково-практичний коментар Закону України «Про акціонерні товариства» / Вінник О.М – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 312 с.
6. Корягіна Т.В. Державне регулювання розвитку корпоративного сектора в Україні: монографія / Т.В. Корягіна, В.А. Табінський, П.С. Козелецький; ДДФА. – Дніпропетровськ: ДДФА. – 2011. – 168 с.
7. Назарова Г.В Керівництво акціонерним товариством: організаційний, регуляторний та мотиваційний аспекти : монографія / Назарова Г.В., Лаптев В.І. – Х. : Вид. ХНЕУ. – 2010. – 244 с.
8. Поважний О.С. Корпоративні відносини в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку : монографія / О.С. Поважний, Н.С. Орлова ; Донец. держ. ун-т упр. – Донецьк : Ноулідж, Донец. від-ня. – 2012. – 197 с.
9. Рекова Н.Ю. Механізм управління економічною поведінкою підприємств корпоративної структури : монографія / Н.Ю. Рекова ; Донец. держ. ун-т упр. – Донецьк : Ноулідж, Донец. від-ня. – 2011. – 356 с.
10. Шульга І.П. Економічна безпека емісійної діяльності акціонерних товариств: монографія / Шульга І.П. – Черкаси: Маклуат. – 2010. – 425 с.
11. Уманців Ю.М. Шляхи вдосконалення української моделі корпоративного управління / Ю.М. Уманців // Економіка. Фінанси. Право. – 2013. – 298 с.